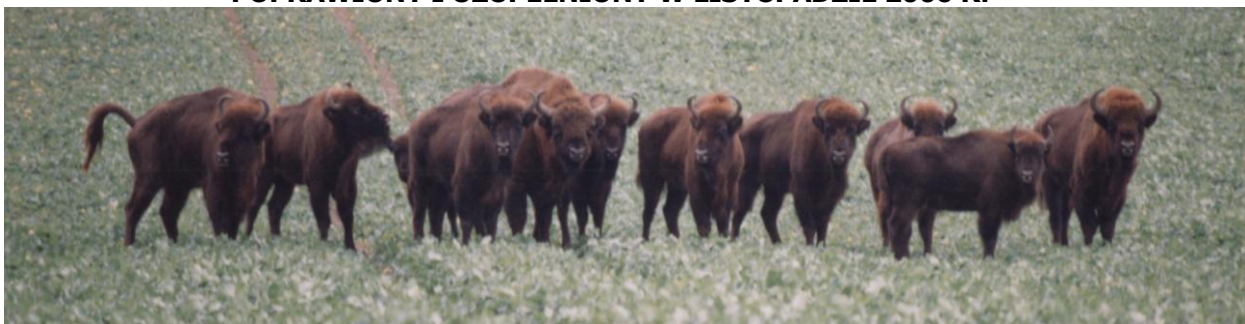

**prof. dr hab. Wanda Olech
dr inż. Maciej Trzeciak
mgr Magdalena Tracz
mgr inż. Maciej Tracz**

PROGRAM OCHRONY ŻUBRÓW W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM

**SZCZECIN, LUTY 2005 R.
POPRAWIONY I UZUPEŁNIONY W LISTOPADZIE 2006 R.**

SPIS TREŚCI

1. CEL OPRACOWANIA	3
2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GATUNKU, ROZMIESZCZENIE I ZAGROŻENIA	3
3. OMÓWIENIE SYTUACJI STANU POPULACJI ZACHODNIOPOMORSKIEJ ŻUBRÓW	4
4. WZBOGACENIE PULI GENOWEJ STADA ZACHODNIOPOMORSKIEGO I ZAINICJOWANIE PODZIAŁU STADA	5
5. ROZBUDOWA LOKALNEJ POPULACJI	7
5.1 MIEJSCA WSIEDLEŃ.....	8
5.2 ZASADY TWORZENIA NOWYCH STAD.....	8
5.3 HODOWLA W NIEWOLI.....	9
6. ZASADY GOSPODAROWANIA LOKALNĄ POPULACJĄ	9
7. ZAGROŻENIA I PROBLEMY	10
8. HARMONOGRAM REALIZACJI PROGRAMU OCHRONY ŻUBRÓW ZACHODNIOPOMORSKICH	10

1. Cel opracowania

Celem opracowania jest przedstawienie propozycji rozwiązań, które:

- umożliwią stabilne funkcjonowanie istniejącego wolnego stada zachodniopomorskiego żubrów,
- doprowadzą do zwiększenia liczebności i zasięgu terytorialnego populacji przy minimalizacji strat oraz kosztów gospodarczych,
- określą warunki, jakie muszą być spełnione, aby wzrosła akceptacja społeczna istnienia wolnościowych stad żurów,
- umożliwią powstawanie zagród pokazowych i zamkniętych stad prywatnych.

2. Ogólna charakterystyka gatunku, rozmieszczenie i zagrożenia

Naturalna populacja żubrów zanikła na początku XX w. na terenach ostatnich ostoi gatunku - w Puszczy Białowieskiej i na Kaukazie. Odtwarzanie populacji rozpoczęto od 54 osobników wywodzących się od 12 założycieli. Istnieją dwie linie genetyczne:

1. nizinna, wywodząca się od 7 założycieli, obejmująca czysty podgatunek żubra nizinnego,
2. białowiesko - kaukaska, wywodząca się od 12 założycieli, gdzie czysty podgatunek kaukaski reprezentowany był przez 1 osobnika.

Polskie żubry zarówno ze stad wolnościowych jak i z hodowli należą w przewadze do linii nizinnej. Jedynie stado bieszczadzkie należy do linii białowiesko - kaukaskiej. Ze względu na potrzebę ochrony zmienności genetycznej linii nizinna i białowiesko - kaukaska powinny być izolowane, z czego wynika konieczność prowadzenia działań hodowlanych w województwie zachodniopomorskim w oparciu o linię nizinną.

Obecnie (stan z 2003 r.) w Polsce żyje 812 żubrów. Poza stadem zachodniopomorskim (26 osobników linii nizinnej, stan na koniec 2003) istnieją tylko 4 stada wolnościowe:

1. w Puszczy Białowieskiej - 351 osobników linii nizinnej
2. w Puszczy Boreckiej - 69 osobników linii nizinnej
3. w Puszczy Knyszyńskiej - 26 osobników linii nizinnej
4. w Bieszczadach - 174 osobniki linii białowiesko - kaukaskiej.

liczące ogółem 646 osobników. W ośrodkach hodowlanych, zagrodach pokazowych i ogrodach zoologicznych utrzymywanych jest 166 zwierząt. By żubr stał się ponownie normalnie funkcjonującym dzikim gatunkiem konieczne jest zwiększenie zasięgu i liczebności zwierząt dziko żyjących.

Głównymi zagrożeniami polskiej populacji żubrów jest niska liczebność ogólna gatunku i wysoki inbred. Jako że cała światowa populacja żubrów została odtworzona z bardzo niewielkiej liczby osobników, wykazuje ona znaczne spokrewnienie, co w efekcie powoduje zwiększoną podatność na choroby, mniejszą odporność i plenność. Tym bardziej wartościowy jest każdy osobnik i każde zgrupowanie jako rezerwar genów. W takiej sytuacji utrzymanie istniejących i tworzenie nowych stad wolnościowych oraz zamkniętych jest tworzeniem rezerwy genowej, niezbędnej dla przetrwania gatunku.

3. Omówienie sytuacji populacji zachodniopomorskiej żubrów

W województwie zachodniopomorskim żubry utrzymywane są w jednej zagrodzie pokazowej w Międzyzdrojach oraz istnieje jedno stado wolne w okolicach Mirosławca i Wałcza.

Zagroda pokazowa w Międzyzdrojach prowadzona jest przez Woliński Park Narodowy. Na powierzchni ponad 20 ha znajduje się obecnie 4 żubry. Przez część dnia żubry są eksponowane na małej powierzchni, w pozostałym czasie mogą wykorzystywać całą zagrodę. Głównym celem utrzymania stada w Międzyzdrojach jest ekspozycja zwierząt. Zagroda, zwłaszcza po niedawnym powiększeniu, pełni również rolę hodowlaną.

Wolne stado żubrów, które obecnie nazywane jest zachodniopomorskim, zostało utworzone przez prof. Ryszarda Graczyka, kierownika Katedry Zoologii Akademii Rolniczej w Poznaniu w lutym 1980 r. Cztery byki i cztery krowy żubrów z Puszczy Białowieskiej zostały sprowadzone do zagrody adaptacyjnej w Nadleśnictwie Wałcz w okolicach miejscowości Ostrowiec.

Stado zachodniopomorskie według inwentaryzacji przeprowadzonej w dniach 20 – 25 stycznia 2005 r. liczyło 24 osobniki. W skład stada wchodziły trzy grupy zwierząt:

- 15 osobników (10 krów, 3 byki, 2 cielęta ♂)
- 2 osobniki (1 krowa, 1 cielę ♀)
- 3 byki chodzące samotnie
- 4 osobniki nieoznaczone.

Według inwentaryzacji przeprowadzonej w styczniu 2006 r. stan stada wynosił 24 żubry. Latem 2006 r. urodziły się 4 cielęta. W ramach projektu podniesienia różnorodności genetycznej populacji, sprowadzono i uwolniono z zagrody aklimatyzacyjnej w czerwcu 2006 r. osiem żubrów. W marcu 2006 odstrzelono starego samca, a we wrześniu 2006 zginął w wyniku kolizji drogowej kolejny byk. Stado żubrów zachodniopomorskich w listopadzie 2006 r. liczy zatem 34 osobniki.

Bardzo niekorzystnie przedstawia się demografia stada. W ciągu ostatnich trzech lat (2003-2005) urodziło się łącznie dziewięć cieląt, w tym tylko dwie samice, z których jedna prawdopodobnie zginęła. Oznacza to, że praktycznie w ciągu trzech lat mamy tylko jedną samicę na remont stada. Z faktu, że rocznie rodzi się trzy do czterech cieląt, można wnioskować, że do rozrodu w stadzie przystępuje do ośmiu krów (przy założeniu, że żubrzyca rodzi co drugi rok). Średni wiek osobników w stadzie jest wysoki i wskaźnik przyrostu zrealizowanego obniża się.

Żubry najczęściej obserwowane są w Leśnictwach Betyń, Nieradz, Hanki i Toporzyk Nadleśnictwa Mirosławiec oraz na polach miejscowości Piecnik, Próchnowo, Hanki i Marcinkowice w gminach Mirosławiec i Wałcz. Zwierzęta regularnie widywane są także w Nadleśnictwie Świerczyna, w kompleksach leśnych sąsiadujących z Leśnictwem Toporzyk w Nadleśnictwie Mirosławiec. Pojedyncze osobniki, przeważnie byki, wędrują na znaczne odległości. W roku 2004 byk padł od postrzałów w Nadleśnictwie Drawno koło Kiełpina w odległości około 35 km od terenów stałego arealu stada, a w 2006 r. byk Podziw przewędrował około 150 km nim zginął pod Gryficami w wypadku drogowym.

Dalsze istnienie wolnościowego stada zachodniopomorskiego wymaga bezwzględnie:

1. wzbogacanie puli genowej poprzez dopuszczenie osobników obcych,
2. rozbicia ugrupowania na mniejsze, w celu minimalizacji szkód,
3. nakreślenia i zrealizowania programu budowy lokalnej populacji o liczebności 80-100 osobników bytujących w stadach rodzinnych z możliwością wzajemnej wymiany genów.

Powyższe wymienione punkty potraktować należy jako warianty i jednocześnie etapy regionalnego programu ochrony żubra.

Etap I (wariant minimum)

4. Wzbogacenie puli genowej stada zachodniopomorskiego i zainicjowanie podziału stada.

„Strategia ochrony żubrów (*Bison bonasus* L) w Polsce” wyraźnie stwierdza: „Ze względu na ograniczoną pulę genową światowej populacji żubrów, generalnie wysoki stopień zimbredowania obecnie istniejących stad wolnościowych, oraz stosunkowo wysoką podatność tego gatunku na infekcje, w planowaniu i prowadzeniu hodowli wolnych należy przyjąć jako podstawowe założenie, iż każde stado wolne, niezależnie od jego liczebności, traktowane być powinno jako cenny rezerwuuar genetyczny.(...)”

Dlatego też podstawowym celem działań regionalnych w odniesieniu do populacji zachodniopomorskiej jest bezwzględna ochrona istniejącego stada i stworzenie warunków do jego rozwoju. Najpilniejszym celem jest zahamowanie utraty zmienności genetycznej, będącej skutkiem chowu wsobnego. Przyjmuje się, że różnorodność genetyczna populacji jest utrzymywana, jeżeli przybywa do stada co najmniej jeden imigrant na pokolenie, to jest u żubrów w ciągu 5 lat. Stado

zachodniopomorskie przez 26 lat funkcjonowało bez dolewu obcej krwi. Jesienią 2005 rozpoczęto projekt, w wyniku którego przywieziono do wcześniej zbudowanej zagrody aklimatyzacyjnej osiem żubrów:

- dwa samce z zagrody pokazowej w Wolińskim Parku Narodowym,
- dwa samce z Ośrodka Hodowli Żubrów w Pszczynie
- cztery samice z wolnościowego stada białowieskiego.

W czerwcu 2006 zwierzęta zostały wypuszczone na wolność, trzy byki wcześniej zaopatrzone w obroże telemetryczne. Potomstwo żubrów sprowadzonych i miejscowych znacznie wzbogaci pulę genową populacji.

Równocześnie należy kontynuować następujące działania:

- przeprowadzać pełną coroczną inwentaryzację stada z określeniem struktury płciowej i wiekowej,
- zbierać materiał do badań genetycznych na ich podstawie opracować długofalowy program wzbogacania puli genowej populacji,
- wyposażyć w obroże telemetryczne większą liczbę osobników w stadzie i na podstawie uzyskiwanych danych określić „program sterowania ruchem stada” – w celu inicjowania podziałów na nowe grupy, unikania szkód w lasach i na polach oraz kolizji drogowych.

Zarządzanie

Zachodniopomorskim stadem żubrów opiekują się dwie instytucje:

- Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze na mocy umowy o powierzeniu zadania publicznego przez Wojewodę Zachodniopomorskiego,
- Zespół Drawskiego i Ińskiego Parku Krajobrazowego w Złocięncu na podstawie decyzji Wojewody Zachodniopomorskiego.

W przyszłości zgodnie z wytycznymi „Strategii ochrony żubrów w Polsce” powinna zostać wyznaczona Komisja Hodowlana i Koordynator w celu koordynacji działań hodowlanych. W skład Komisji Hodowlanej powinni wchodzić przedstawiciele nadleśnictw, na terenie których występują żubry, lekarz weterynarii oraz przedstawiciele podmiotów, prowadzących ochronę żubrów.

W latach 2005 – 6 zrealizowano pilne zadania administracyjne:

- opracowano procedurę postępowania w wypadku nagłej konieczności skrócenia cierpień żubrów rannych w wypadkach drogowych i innych zdarzeniach,
- ustawiono znaki ostrzegawcze przy drodze krajowej nr 10 i drodze wojewódzkiej Mirosławiec – Tuczno,
- w ramach projektu finansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Szczecinie zbudowano 3 paśniki dla żubrów i prowadzi się ich dokarmianie w sezonie zimowym.

Do kolejnych pilnych zadań administracyjnych należą:

- zastosowanie tarki w celu zmniejszenia prawdopodobieństwa kolizji z żubrami na szosie oraz ustawienie tablic ostrzegawczo – informacyjnych niekodeksowych na odcinku Nieradź – Piecnik,
- przygotowanie wniosków o dotacje do fundacji EkoFundusz oraz do sponsorów i darczyńców na realizację działań ochronnych i rozwój populacji żubrów zachodniopomorskich.

Etap II

5. Rozbudowa lokalnej populacji

Celem długofalowych działań ochronnych w odniesieniu do żubra w województwie zachodniopomorskim powinno być stworzenie i utrzymanie stabilnej lokalnej populacji tego gatunku, tak, aby żubr stał się trwałym elementem fauny regionu, a jednocześnie koszty funkcjonowania gatunku były gospodarczo nieistotne. Podstawowym założeniem jest uzyskanie wielkości docelowej wolnej populacji zachodniopomorskiej co najmniej 80 - 100 osobników. Jest to liczebność, o której w obecnie dostępnych źródłach mówi się, że gwarantuje stabilne funkcjonowanie populacji w danym rejonie, przy założeniu konieczności okresowej wymiany osobników ze stadami z innych obszarów, z którymi wymiana genów w sposób naturalny nie jest możliwa.

Warunkiem funkcjonowania lokalnej wolnej populacji jest swobodna możliwość wymiany genów, co oznacza, że taka populacja powinna składać się z kilku stad, których rewiry oddalone są od siebie nie więcej niż 25-35 km. Oczywiście może pojawić się problem, gdy wszystkie lub część stad zechce się połączyć i żyć na jednym obszarze. By zmniejszyć ryzyko takiego rozwoju zdarzeń, należy stopniowo inicjować tworzenie nowych grup, tak aby żubry na stałe zaakceptowały swoje nowe ostoje, a dopiero później dowiedziały się o istnieniu innego stada w okolicy. Wynika z tego, że najpierw należałoby tworzyć stada na krańcach planowanego zasięgu, a dopiero później, w razie braku kontaktów między nimi, wypełniać luki kolejnymi stadami, aby zapewniony był zarówno kontakt jak i odpowiedni dystans.

Należy dążyć do sytuacji, w której osiągnie się istnienie populacji żubrów w województwie zachodniopomorskim o liczebności około co najmniej 80 - 100 osobników przy najniższym możliwym zagęszczeniu na jednostkę powierzchni, przy którym będzie możliwa wewnątrzpopulacyjna migracja osobników. Obecnie wydaje się słusznym założenie, że samodzielne stado powinno liczyć nie więcej niż 20 osobników w skali jednego nadleśnictwa. Zwiększenie liczebności populacji lokalnej będzie możliwe wraz ze wzrostem społecznej akceptacji obecności żubrów w środowisku. Przy niskiej liczebności i małych zagęszczeniach gatunku zminimalizuje się potencjalne konflikty na polach, drogach i w lesie. Introdukcja i tworzenie nowych stad powinny być bezwzględnie połączone z edukacją i informowaniem społeczności lokalnych.

W rejonach planowanych introdukcji nie należy dostosowywać gospodarki leśnej czy rolnej do potrzeb żubrów, natomiast należy ich liczebność utrzymywać na poziomie, przy którym szkody przez

nie wyrządzane będą znośne gospodarczo. W pierwszej fazie tworzenia populacji lokalnej nie będzie możliwe finansowanie szkód pieniędzmi pochodzącymi z zysków z polowania, ale docelowo należy dążyć do takiego stanu. Jest to pogląd być może kontrowersyjny, ale wydaje się najzdrowszy z ekonomicznego punktu widzenia. Tylko rodzaj "samofinansowania" może zapewnić stabilność funkcjonowania populacji, społeczną akceptację i możliwości rozwoju stada. Do chwili osiągnięcia takiego stanu należy stosować aktywne przeciwdziałanie szkodom i metody rekompensowania rolnikom strat w plonach wspierające lub zastępujące odszkodowania wypłacane przez Skarb Państwa. Najskuteczniejszą metodą zapobiegania szkodom jest gradzenie najcenniejszych upraw rolnych siatką leśną lub pastuchami elektrycznymi. Szkody które zostały już poczynione przez żubry można rekompensować w postaci wykupywania od rolników plonu na pniu czyli kupowaniu tego co żubry już zjadły na polu u rolnika. Inna możliwość polega na kupowaniu zimowej karmy dla żubrów głównie od rolników u których wystąpiły szkody. Na tego typu działania Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze ma zapewnione środki na lata 2006 – 7. Należy unikać konfliktów z rolnikami, do oceny wielkości szkód wynajmować biegłego i bezwzględnie unikać odszkodowawczych spraw sądowych. Wszelkie konflikty negatywnie odbijają się w lokalnym środowisku i powodują zmniejszenie akceptacji dla żubrów.

Bardzo istotne dla zmniejszenia szkód na polu i w lesie jest zimowe dokarmianie oraz budowa specjalnych paśników dla żubrów. Obecnie istnieją trzy paśniki dla żubrów i zwierzęta są dokarmiane 6 miesięcy w roku. W przeszłości wielokrotnie podnosiły się głosy niezadowolenia, stwierdzające że większość karmy wykładanej zwierzynie łownej zjadana była przez żubry, obecnie sytuacja uległa odwróceniu, co przekłada się na wzrost akceptacji żubrów w środowiskach łowieckich.

5.1 Miejsca wsiedleń

Miejsca introdukcji żubrów powinny być typowane z zachowaniem następujących wytycznych:

- duże kompleksy leśne z wyłączeniem dużych obszarów monokultur sosnowych (ubogich żerowo), aby zmniejszyć ewentualne szkody w uprawach polowych, decyzja o lokalizacji zagrody aklimatyzacyjnej musi być poprzedzona wnikliwą analizą czynników które po wypuszczeniu zwierząt z zagrody będą miały wpływ na zwierzęta i otaczające je środowisko.
- daleko od intensywnie uczęszczanych szlaków komunikacyjnych, aby wyeliminować ewentualne kolizje drogowe, które ze względu na masę zwierzęcia mogą być fatalne w skutkach,
- stado od stada w odległości około 25-35 km; jest to dystans, na który przemieszczały się zwierzęta ze stada wałęckiego, zapewne w poszukiwaniu innych żubrów,
- najlepiej na terenie istniejących form ochrony przyrody; z reguły są to tereny mniej zurbanizowane, o większej lesistości, na których oprócz służb LP działają jeszcze służby ochrony przyrody, co może zwiększyć skuteczność introdukcji i ułatwić monitoring.

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania można zaproponować miejsca wsiedleń nowych stad w województwie zachodniopomorskim:

1. pogranicze Nadleśnictw Bierzwnik i Drawno(RDLP Szczecin) – Martew i Zatom
2. Iński Park Krajobrazowy oraz Ostoja Ińska sieci Natura 2000 - okolica wsi Ciemnik i Wierzchucice
3. okolica Kalisza Pomorskiego - Studnica
4. okolica Wierzchowa Pomorskiego
5. okolice miejscowości Lubno

5.2 Zasady tworzenia nowych stad

Tworzenie nowych stad powinno przebiegać według następujących zasad:

1. W centrum obszaru wytypowanego do introdukcji należy ulokować zagrodę adaptacyjno - kwarantannową, która istniałaby przez cały okres istnienia populacji. Do takiej zagrody można przenosić osobniki osłabione, wymagające leczenia i przygotowywane do wypuszczenia na wolność w celu okresowego dolewu krwi. Rozwiązaniem optymalnym jest, by przy każdym stadzie funkcjonowała zagroda. Wewnątrz otwartej zagrody powinno być prowadzone regularne dokarmianie zimowe. Wydaje się, że najbardziej uniwersalnym rozwiązaniem byłoby zastosowanie dwudzielnej zagrody adaptacyjnej o powierzchni około 4 ha z systemem odłowni, wydzieleniami do kwarantanny i leczenia. Wielkość zagrody musi być dostosowana do stanu roślinności w zagrodzie oraz planowanej liczby zwierząt i czasu ich przetrzymywania. Wskazany byłoby również budowanie miejsc do dokarmiania na wzór stosowanych w Wolińskim Parku Narodowym , które wymuszają na zwierzętach pojedyncze podchodzenie do karmy i umożliwiają zamykanie

zwierząt pojedynczo w niewielkim boksie z którego żubra bezpośrednio przenosi się do skrzyni transportowej. Oba te systemy można uzupełnić stosując prostą odłownię przenośną. Z przyczyn czysto praktycznych najprościej i najskuteczniej jest przeprowadzić zabieg immobilizacji np. w celu założenia telemetrii właśnie w odłowni. Dlatego też personel każdego stada powinien posiadać tego rodzaju urządzenia.

2. Gdy zachodzi konieczność wymiany jakiegoś osobnika eliminację fizyczną należy stosować w ostateczności (nie dotyczy osobników nie nadających się do dalszej hodowli), ponieważ przy niewielkiej liczebności gatunku każdy osobnik jest cenny. W pierwszej kolejności muszą zostać podjęte próby odłowienia i przeniesienia do innego stada jako dolew krwi.
3. Paśniki bardzo skutecznie zatrzymują żubry na obszarze dokarmiania zwłaszcza w okresie zimowym. 2-3 paśniki oddalone od siebie o 2-3 km (w tym jeden w granicach otwartej zagrody) regularnie zaopatrywane w paszę mogą zatrzymać zwierzęta w ich okolicy, a jednocześnie zmniejszają straty w lesie. Dokarmianie poszczególnych stad w okresie wykładania karmy powinno być nieprzerwane, gdyż w innym przypadku mogłoby dojść do wzmożonego przemieszczania się stad pomiędzy ostojami lub wręcz kumulacji zwierząt w jednym miejscu dokarmiania. Dodatkowym źródłem paszy mogą być łąki śródleśne, których zalesianie celowe, a także samoistne jest niewskazane z ogólnoekologicznych względów. Miejsca wsiedleń muszą oczywiście uwzględniać dostępne w ciągu całego roku wodopoje w postaci rzek i jezior, inaczej brak wody może również powodować wędrówki stada.

5.3 Hodowla w niewoli

Oprócz zagrody pokazowej w Międzyzdrojach wskazane jest utworzenie w województwie zachodniopomorskim innych ośrodków zamkniętej hodowli żubrów. Mogą to być hodowle prywatne, uczestniczące w ogólnopolskim programie hodowli i poddane kontroli ogólnopolskiego Centrum Hodowli, którego utworzenie przewiduje „Strategia ochrony żubrów w Polsce”. Obecnie firma AgroBrusno podjęła starania o utworzenie prywatnego stada w gminie Połczyn Zdrój. Można mieć nadzieję, że w jej ślady pójną inne firmy i właściciele ziemi.

W rejonie obecnego występowania stada wolnego w województwie zachodniopomorskim należy rozważyć budowę zagrody pokazowej, która pełniłaby głównie funkcje edukacyjne i popularyzatorskie w odniesieniu do społeczności lokalnych, stykających się na co dzień z żubrami ze stada wolnego.

6. Zasady gospodarowania lokalną populacją

1. Ze względu na wysoki inbred w populacji żubrów należy do każdego stada co 5 lat obligatoryjnie dolewać świeżej krwi w postaci 3 - 4 obcych osobników.
2. W programie tworzenia lokalnej populacji żubrów powinien brać udział weterynarz odpowiedzialny za stan zdrowotny i stałą kontrolę populacji.
3. Bardzo ważne jest, aby przez cały czas programu gromadzić materiał genetyczny od osobników wypuszczanych i dzikich w postaci włosów, kału i szczątków. Nad populacją lokalną musi sprawować stały nadzór placówka naukowa, prowadząca badania genetyczne.
4. Bardzo istotnym elementem programu jest stałe informowanie i edukacja społeczności lokalnych o istnieniu i zachowaniu wolnościowych stad żubrów. Na Pomorzu Zachodnim niewiele osób wie o istnieniu stada żubrów, czego skutkiem między innymi są kolizje na szosie krajowej nr 10. W zasięgu tworzonego stada żubrów potrzebne jest wyraźne umieszczanie informacji na drogach. Szczególnie dobrze powinny być oznakowane miejsca, w których żubry przekraczają bardziej ruchliwe szosy (zwierzęta mają w większości wypadków stałe trasy przemieszczania się). We wszystkich barach dla kierowców, kawiarniach, urzędach gminy, szkołach powinny znaleźć się foldery, broszury i naklejki informujące o obecności żubrów. Materiały takie mogą przy okazji znacząco wesprzeć lokalną turystykę. Należy utworzyć również, w miarę rozrastania się stad wolnościowych, zagrodę pokazową, która pełniłaby funkcje dydaktyczne, a jednocześnie mogłaby zapobiec próbom kontaktu i niepokojenia dzikich zwierząt. Zagroda pokazowa powinna zawierać 4-5 osobników, które zwiedzający mogliby zawsze obejrzeć.
5. Eliminacja ze stad osobników sanitarnych, nieuleczalnie chorych, agresywnych, selekcyjnych, i starych może być dokonywana jedynie według ściśle określonych zasad. Ze względu na niską liczebność populacji nie wchodzi w rachubę w chwili obecnej polowanie na żubry rozumiane zgodnie z ustawą łowiecką. Ale celem niniejszej strategii jest zwiększenie liczebności żubrów w regionie i w Polsce oraz dążenie do sytuacji, w której na żubry będzie się polować. Duży

współczynnik inbrodu w populacji wymusza ogromną dbałość o każdego osobnika, jako że pochopna eliminacja może spowodować bezpowrotną utratę pewnych genów, niemniej jednak w miarę rozrostu populacji będzie rosła liczba osobników, które będzie można z populacji bez szkody usunąć. Żubr na wolności dożywa 18 - 22 lat i należałoby umożliwić myśliwym pozyskanie osobników nie przydatnych już do reprodukcji, tak jak ma to miejsce w przypadku innych gatunków. Bezwzględny zakaz polowania na dany gatunek może przy obecnym stanie świadomości społecznej znacznie obniżyć akceptację dla zwiększania liczebności zwierząt. Jest to swoista cena jaką warto zapłacić za możliwość odtworzenia dzikiej populacji nie tylko żubrów w Polsce. Oczywiście jest jeden podstawowy warunek - odstrzał może być wydany tylko wtedy, gdy osobnik jest trwale nieprzydatny dla populacji.

7. Zagrożenia i problemy

W sytuacji, gdy żubry są gatunkiem prawnie chronionym, szkody wyrządzane przez nie powinny być szacowane na zasadach określonych w rozporządzeniu Ministra Środowiska, które zostanie wydane na podstawie art. 126 ust. 11 ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. Nr 92, poz. 880) i wypłacane z budżetu Państwa. Obecnie po przeprowadzeniu redukcji jeleniowatych, których zagęszczenia w niektórych rejonach kraju były bardzo wysokie, pojawiła się możliwość wprowadzenia nowego gatunku. Panuje powszechne przekonanie, że żubry nie robią istotnych szkód w drzewostanach pod warunkiem utrzymania liczebności w granicach jednego 15-20 osobniczego stada lub dwóch mniejszych na jedno nadleśnictwo.

Szacowanie szkód wyrządzanych przez żubry na polach jest kłopotliwe, gdyż rzadko zdarza się, aby szkoda była wyrządzana wyłącznie przez jeden gatunek. Kłopot polega na ustaleniu procentowego udziału żubrów, jeleni czy dzików w wyrządzonej szkodzie. Jest to bardzo istotne, gdyż kto inny płaci za szkody od zwierzyny łownej i gatunku chronionego. W przyszłości żubr powinien stać się gatunkiem łownym, co ułatwi szacowanie. Ale przy obecnej liczebności populacji to daleka przyszłość.

Działania ochronne opisane powyżej (dolew krwi, budowa zagród, dokarmianie) powinny znaleźć stałe źródło finansowania. W przeciwnym wypadku brak środków może doprowadzić do degradacji istniejącego stada.

8. Harmonogram realizacji programu ochrony żubrów zachodniopomorskich

Pierwszy od ćwierćwiecza dolew krwi do wolnego stada zachodniopomorskiego został przeprowadzony w 2005 – 2006 r. Kolejne zwierzęta do już istniejącego stada należy przywieźć do 2010 roku. Powstawanie nowych stad satelitarnych i doprowadzenie populacji do liczebności 80 – 100 osobników, to zadanie na najbliższą dekadę. W chwili obecnej w celu ograniczenia śmiertelności żubrów podczas wędrówek pilna staje się konieczność utworzenia kilku nielicznych stad satelitarnych, które mogłyby ukierunkować i ograniczyć wędrówki byków.